

Evaluation of the Components of a Sustainable University (The Case: Allameh Tabatabai University)

Shahram Mehravar Giglou^{1*}, Hossein Molaei Aliabad², Kamran Malekpour LepAri³

1. Ph.D. Student in Higher Education Management, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

2. Ph.D. Student in Higher Education Development Planning, Mazandaran University, Mazandaran, Iran

3. Ph.D. Student in Higher Education Management, Faculty of Management, Kharazmi University, Tehran, Iran

(Received: April 18, 2018; Accepted: June 22, 2020)

Abstract

The purpose of this study was to investigate the components of a sustainable university in Allameh Tabatabai University and to provide solutions to improve it. The research method was descriptive-survey. The statistical population of all faculty members and doctoral students of Allameh Tabatabai University was 2906 people, of which 340 people were selected by Cochran's formula by simple random method. For data collection, the questionnaire of Sustainable Property University malekinia (2014) with Cronbach's alpha of 0.92 was used. For data analysis, confirmatory factor analysis, one-sample t-test and independent t-test were performed in accordance with the research questions of Friedman test. The results showed that the current situation of Allameh Tabatabai University in terms of sustainable education and research system components in a favorable situation, sustainable management system in a relatively favorable situation and in the components of a sustainable environment system, financial transparency and sustainable specialized services in an unfavorable situation has it. Also, the current situation of Allameh Tabatabai University, in the view of doctoral students in terms of sustainable education in good condition and in dimensions, sustainable management, sustainable specialized services and financial transparency in relatively good condition and in dimensions, sustainable research and environmental management in unfavorable situation contract. Also, the findings showed that there is a difference between students and faculty members in terms of dimensions of sustainable education system, sustainable research system, sustainable management system and sustainable environment system and no difference was observed in the other two areas, financial transparency and sustainable specialized services.

Keywords: Higher Education, Sustainability, Sustainable University.

* Corresponding Author, Email: shahramm27@gmail.com

ارزیابی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار (مورد مطالعه: دانشگاه علامه طباطبائی)

شهرام مهرآور گیگلو^{۱*}، حسین مولائی علی‌آباد^۲، کامران مالکپور لپری^۳

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، دانشگاه مازندران، مازندران، ایران

۳. دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۱/۲۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۰۲)

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار در دانشگاه علامه طباطبائی و ارائه راهکارهایی به منظور بهبود آن بود. روش پژوهش توصیفی-پیمایشی بود، جامعه آماری همه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دکتری دانشگاه علامه طباطبائی به تعداد ۲۹۰۶ نفر بود، که از این تعداد با فرمول کوکران ۳۴۰ نفر به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها نیز پرسشنامه دانشگاه پایدار ملکی‌نیا (۱۳۹۳) با آلفای کرونباخ ۰.۹۲ به کار گرفته شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز متناسب با پرسش‌های پژوهش آزمون فریدمن، تحلیل عاملی تأییدی، تی‌تک‌نمونه‌ای و تی مستقل اجرا شد. نتایج نشان داد وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی از نظر اعضای هیئت علمی در مؤلفه‌های نظام آموزش و پژوهش پایدار در وضع مطلوب، نظام مدیریتی پایدار در وضع نسبتاً مطلوب و در مؤلفه‌های نظام محیط زیست پایدار، شفافیت صورت مالی و خدمات تخصصی پایدار در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. همچنین، وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی، از نظر دانشجویان دکتری در بعد آموزش پایدار در وضعیت مطلوب و در ابعاد، مدیریت پایدار، خدمات تخصصی پایدار و شفافیت صورت مالی در وضعیت نسبتاً مطلوب و در ابعاد، پژوهش پایدار و مدیریت زیست محیطی در وضعیت نامطلوب قرار دارد. همچنین، یافته‌ها نشان داد بین دانشجویان و اعضای هیئت علمی از نظر ابعاد نظام آموزش پایدار، نظام پژوهش پایدار، نظام مدیریتی پایدار و نظام محیط زیست پایدار تفاوت وجود دارد و در دو زمینه دیگر یعنی شفافیت صورت مالی و خدمات تخصصی پایدار تفاوتی مشاهده نشد.

واژگان کلیدی: آموزش عالی، پایداری، دانشگاه پایدار.

مقدمه

دانشگاه‌ها به‌عنوان زیرمجموعه‌های نظام آموزش عالی در فریند توسعه یک کشور مطرح هستند و در تربیت و آماده‌کردن نیروی انسانی کارآمد، شایسته و ماهر برای پاسخگویی به نیازهای واقعی جامعه، نقش حیاتی دارند، زیرا دانشگاه‌ها با برون‌دادهای خود به جامعه، در عمل در راه توسعه گام برمی‌دارند و نقش مهمی را در تغییر جوامع ایفا می‌کنند (بارت و ریکمان^۱، ۲۰۱۳). امروزه دانشگاه‌ها در سراسر جهان در حال تغییر مأموریت، چشم‌انداز و شیوه‌های آموزشی خود به‌منظور مقابله بهتر با نگرانی‌های رو به رشد درباره مسائل جامعه، محیط زیستی و همچنین، به دنبال پاسخگویی به تقاضای مردم برای جامعه پایدار هستند (شهاب‌الدین، نجاتی و عمران^۲، ۲۰۱۱). در زمینه نقش دانشگاه‌ها در ترویج توسعه پایدار توافق جهانی وجود دارد (ویرایت^۳، ۲۰۱۰). با وجود اینکه به توسعه پایدار به‌عنوان یک جزء حیاتی برای آینده‌ای روشن اشاره شده، متأسفانه هنوز هم بسیاری از مدیران دانشگاه‌ها و دانشگاهیان از اصول توسعه پایدار در محیط دانشگاه و فعالیت‌های دانشگاهی آگاهی نداشته و یا اصلاً توجهی به این اصول ندارند (لوزانو^۴، ۲۰۱۰) و تبدیل شدن به یک دانشگاه پایدار^۵ در محیط‌های علمی هنوز در مراحل اولیه است (لوزانو و همکاران، ۲۰۱۳). واس، وربورگن و ورایت^۶ (۲۰۱۰) معتقدند هنوز زمان زیادی باقی مانده تا توسعه پایدار در دانشگاه‌ها به‌طور کامل اجرا شود و دانشگاه‌ها رهبران واقعی توسعه پایدار شوند؛ بنابراین، آنچه واقعاً مهم است این است که دیدگاه‌های موجود در دانشگاه نسبت به اصول پایداری تقویت شود و همه اعضای سازمان از آن حمایت کنند. به‌عبارتی دیگر شیوه‌های پایداری نیازمند است که درون محیط‌های علمی درک شود و همه اعضای سطوح مختلف سازمان به آن عمل کنند. تنها از این راه

1. Barth & Rieckmann
2. Shahbudin, Nejati & Amran
3. Wright
4. Lozano
5. Sustainable University
6. Waas, Verbruggen & Wright

می‌توان مأموریت پایداری را به‌طور موفقیت‌آمیز در سازمان پیاده کرد (واس و همکاران، ۲۰۱۱). بنابراین انتظار می‌رود با توجه به مطرح‌شدن الگوی دانشگاه پایدار نظام‌های آموزش عالی نیز ساختارهای خود را بر شرایط آن منطبق کرده و تغییراتی فراتر از اصطلاحات جزئی برنامه‌دستی یا پژوهش در زمینه مسائل پایداری اعمال کنند. در واقع، این تغییرات شامل تغییر در شیوه‌داری و آموزش عالی، تجدید ساختار وظایف اداری و آکادمیک از جمله تغییر پارادایم پژوهش بازار صنعت‌محور و نیز فرایند یادگیری است به نحوی که ساختاری ایجاد شود که اسکلت‌بندی آن پایداری باشد (فادوا و موهیزکو، ۲۰۱۰).

علیرغم اینکه در سال‌های اخیر بسیاری از دانشگاه‌ها در سراسر جهان پیمان‌نامه‌های متعددی را درباره پایداری امضا کرده‌اند، متأسفانه بسیاری از امضاکنندگان توافق‌نامه‌های بین‌المللی درباره پایداری در ظاهر در زمینه مسائل محیط زیستی نگرانی نشان داده‌اند و در اصل در این زمینه اقدامات کافی انجام نداده‌اند؛ بنابراین، احساس نیاز مؤسسات آموزش عالی برای عمل به مسائل محیط زیستی امروزه بر اثر بحران‌های آن بیش از پیش نمایان است و آگاهی از پیامدهای مسائل محیط زیستی باید به‌طور جدی توسط دانشگاه‌ها آموزش داده شود و باید تعهد محکمی توسط بخش‌های مختلف دانشگاه در قبال عمل به مسائل محیط زیستی ایجاد شود و دانشگاه‌ها باید در قبال مدیریت بهبود عملکرد محیط زیستی مسئولیت‌پذیر باشند.

از طرفی، عصر حاضر مجموعه‌ای از چالش‌ها را در همه زمینه‌ها، به وجود آورده است. از تغییرات سیاسی و اقتصادی گرفته تا تغییرات منابع، اطلاعات، فناوری، طبیعی، مواد یا مالی و پدیده‌هایی مانند بین‌المللی‌شدن و جهانی‌شدن، هر یک از این موضوعات تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی تغییر و تحول یافته‌اند. در این زمینه ساختارهای سازمانی نیز از جمله موضوعاتی است که در معرض تغییر قرار گرفته است. دانشگاه نیز به‌عنوان یک نهاد کلیدی اثرگذار بر جامعه در معرض تغییرات محیطی قرار گرفته و اعتقاد بر این است که دانشگاه‌ها با توجه به رسالت و نقش

اثرگذاری که در جامعه دارند باید در ساختارهای خود تجدید نظر و مؤلفه‌های پایداری را در ساختار خود نهادینه کنند. علی‌رغم اینکه در سال‌های اخیر توسعه پایدار به‌ویژه در مسائل محیط زیستی در سیستم آموزش عالی کشور مطرح شده، ولی هنوز در برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه آموزش عالی کشور به‌عنوان یک اولویت راهبردی در نظر گرفته نشده است؛ و دانشگاه‌ها و محیط‌های آکادمیک کشور هنوز درک درستی از مسائل محیط زیستی ندارند و آگاهی‌ها و آموزش‌های لازم در زمینه این مسائل در دانشگاه‌ها و محیط‌های علمی کشور ارائه نمی‌شود و این بی‌توجهی و ناآگاهی در آینده می‌تواند ضرر و زیان‌های جبران‌ناپذیری برای جامعه و نسل‌های آینده ایران داشته باشد.

تعهد دانشگاه‌ها به توسعه پایدار نخستین بار در پیش‌نویس اعلامیه تالورس (۱۹۹۰) که اولین محرک عمده برای افزایش تعهد دانشگاه‌ها به توسعه پایدار بود افزایش یافت، در این اعلامیه ۲۲ نفر از روسای دانشگاه‌های معروف جهان فعالیت‌هایی را که باید برای ایجاد یک آینده پایدار انجام داد را مشخص کردند و در همین راستا منشور دانشگاه برای توسعه پایدار تدوین شد (نجاتی^۱ و نجاتی، ۲۰۱۳). علاوه بر بیانیه تالورس، بیانیه‌های دیگری نیز در طول این سال‌ها منتشر شده است. موضوعات زیر در همه بیانیه‌های بین‌المللی توسعه پایدار آموزش عالی مشترک است: ارتقای پایداری در همه رشته‌های مربوط؛ پژوهش در حوزه مسائل توسعه پایدار؛ سبب‌سازی عملکردهای دانشگاه؛ شرکت در گروه‌های بین‌دانشگاهی؛ تشکیل همکاری‌ها با دولت؛ شرکت‌های غیردولتی و صنایع و موضوعی که به‌طور مداوم بیان شده است؛ تعهد اخلاقی آموزش عالی برای فعالیت در زمینه آینده پایدار.

جدول ۱. اعلامیه‌های مرتبط با پایداری در آموزش عالی

سال	اعلامیه	سطح	حوزه تمرکز
۱۹۹۰	اعلامیه تالورس	بین‌المللی	مشارکت رؤسای دانشگاه‌ها در بسیج منابع برای واکنش نشان دادن به چالش‌های توسعه پایدار، تعهد مؤسسات آموزش عالی به پیاده‌سازی اصول و مفاهیم توسعه پایدار
۱۹۹۱	اعلامیه هالیفاکس	کانادا	نقش‌آفرینی جوامع دانشگاهی در تحقق توسعه پایدار در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی
۱۹۹۳	اعلامیه کیوتو	بین‌المللی	پیش‌بینی نحوه تحقق دانشگاه پایدار در سند چشم‌انداز دانشگاه‌ها
۱۹۹۳	اعلامیه سوانزی	بین‌المللی	پارامترها و رویکردهای اجتماعی و برنامه‌ریزی دانشگاه‌های کشورهای توسعه‌یافته برای کمک به کشورهای کمتر توسعه‌یافته
۱۹۹۴	منشور کوپر نیکوس	اروپا	انتقال فناوری، ارائه خدمات تخصصی به جامعه، برنامه‌های سواد محیط زیستی، توسعه اخلاق زیست‌محیطی و همکاری و مشارکت با دیگر بخش‌های جامعه و دیگر ملت‌ها برای دستیابی به پایداری اکولوژیکی
۱۹۹۷	اعلامیه تسالونیک	بین‌المللی	مشارکت دادن تمام ذینفعان دانشگاه در تصمیم‌گیری‌ها و ماهیت میان‌رشته‌ای توسعه پایدار (فقر، جمعیت، حقوق بشر، بهداشت و فرهنگ)
۲۰۰۰	اعلامیه لیونبرگ	بین‌المللی	حمایت از پیاده‌سازی مفاد اعلامیه‌های پیشین
۲۰۰۲	اعلامیه اوونتو		ترکیب علم، فناوری و آموزش برای تحقق توسعه پایدار
۲۰۰۳	اعلامیه گراز	اروپا	ترغیب دانشگاه‌ها به پیاده‌سازی منشور کوپرنیکوس و تدوین چارچوب سیاستی برای دوره قبل از دهه آموزش برای توسعه پایدار
۲۰۰۸	اعلامیه ساپورو	بین‌المللی	مسئولیت دانشگاه‌ها در قبال تحقق توسعه پایدار

منبع: رلاتوره و لائورانودو، ۲۰۱۲

ملکی‌نیا (۱۳۹۳) معتقد است دانشگاه پایدار دانشگاهی است که فلسفه آن مبتنی بر عقلانیت جوهری و تفکر سیستمی است و با بهره‌گیری از رویکرد میان‌رشته‌ای در آموزش و پژوهش، به‌صورت فراکنشی به شناسایی و حل مشکلات مبتلا به جوامع بشری اقدام می‌کند و مقصد نهایی آن تحقق توسعه پایدار برای نسل‌های کنونی و آینده است.

دانشگاه پایدار سازمانی است که استراتژی آن به اندازه کافی منعطف و پایدار است که پویایی هر دو محیط داخلی و خارجی را در نظر می‌گیرد؛ از حمایت جامعه برخوردار است و مدیریت فعالانه و آینده‌نگری دارد و از فرهنگ سازمانی قوی بو منزلت و جایگاه شناخته‌شده‌ای برخوردار است (کوادرادو، سالگادو و موسکوسو^۱، ۲۰۱۹).

دانشگاه یک نهاد ارائه‌دهنده خدمات به جامعه است، هرگونه تغییر محیط خارجی آن به همان اندازه بر محیط داخلی آن تأثیر می‌گذارد و در نهایت، تغییر در محیط خارجی دانشگاه آثار مستقیمی در داخل دانشگاه می‌گذارد، از این نظر که دانشگاه از لحاظ درآمد مالی به جامعه وابسته باشد، آسیب‌پذیر است و لازم است دانشگاه خود را از این وابستگی رها کند (سونتی، لومباردی و چلری^۲، ۲۰۱۶).

سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در راستای توسعه پایدار محورهای مختلفی را برای آینده کشور طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۴ ترسیم کرده است. بسترسازی مناسب برای کسب موفقیت در این زمینه و رسیدن به اهداف آن را باید در قوانین برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور جست‌وجو کرد. از طرفی، قانون برنامه چهارم توسعه که اولین برنامه مصوب در گستره زمانی این چشم‌انداز است و برای سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ تصویب شده، ماهیتی مبتنی بر دانایی دارد. بخش آموزش عالی یکی از اهداف اساسی این قانون بوده و مسئولیت بسیار سنگینی را در این زمینه بر عهده خواهد داشت. حفظ پایداری در این بخش و زیرمجموعه‌های آن غیرقابل‌اجتناب است. این موضوع باید از طریق ایجاد دانشگاه‌های پایدار در کشور نهادینه شد (عطافر و همکاران، ۱۳۸۷). همچنین، در راستای تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله و اجرای سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه و اقتصاد مقاومتی که برای سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۹ تنظیم شد، موضوعات زیر، الف) موضوعات خاص راهبردی شامل آب و محیط زیست، ب) موضوعات خاص مکان‌محور شامل توسعه سواحل مکران و حاشیه شهرها، و ج)

1. Cuadrado, Salgado & Moscoso

2. Sonetti, Lombardi & Chelleri

موضوعات خاص بخشی پیشروی اقتصاد شامل معدن و صنایع معدنی، گردشگری، ترانزیت و حمل و نقل ریلی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، انرژی؛ جزء مسائل محوری برنامه ششم توسعه تعیین شده است؛ بنابراین، مطرح شدن این مسائل در برنامه ششم توسعه نشان‌دهنده این است که بحث توسعه پایدار همیشه در برنامه‌ها و اولویت‌های ملی بوده است، در ادامه پیشینه پژوهش‌های مرتبط با موضوع به تفکیک پژوهش‌های داخلی و خارجی در جدول ۲ بیان شده است.

جدول ۲. پیشینه پژوهش‌های داخلی و خارجی

پژوهشگر	موضوع	یافته‌ها و نتایج پژوهش
صادقی (۱۳۹۲)	ارائه الگوی مطلوب دانشگاه پایدار در دانشگاه آزاد اسلامی	۱۴ مؤلفه دانشگاه پایدار عبارت‌اند از: ۱. دیدگاه آرمانی، مأموریت‌ها و سیاست‌های پایداری در دانشگاه؛ ۲. ساختار و تشکیلات و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در زمینه پایداری در دانشگاه، ۳. آموزش برای تحقق پایداری؛ ۴. پژوهش برای تحقق پایداری؛ ۵. مدیریت منابع؛ ۶. مواد غذایی و بازیافت؛ ۷. عمران و ساخت و ساز سبز؛ ۸. زندگی و مشارکت دانشجویی؛ ۹. حمل و نقل؛ ۱۰. استانداردها؛ ۱۱. نظام‌های اطلاعات مدیریت توسعه پایدار در دانشگاه؛ ۱۲. آزادی علمی و ارتقای شایسته؛ ۱۳. حقوق و مسئولیت‌های روشن؛ ۱۴. پاسخگویی. نتایج پژوهش وی نشان داد وضعیت مؤلفه‌های ۱ تا ۱۰ و مؤلفه ۱۳ از دیدگاه رئیس و معاونان دانشگاه نامطلوب است و مؤلفه‌های ۱۱، ۱۲، ۱۴ در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارند.
صالحی و پاژکی‌نژاد (۱۳۹۳)	محیط زیست در آموزش عالی: ارزیابی دانش زیست‌محیطی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی مازندران	سطح دانش زیست‌محیطی دانشجویان نسبتاً بالا است، ولی میزان این دانش برحسب نوع دانشکده متفاوت است. به طوری که دانشجویان دانشکده‌های علوم مهندسی، علوم پزشکی و منابع طبیعی از رتبه‌های بالاتری در زمینه دانش زیست‌محیطی برخوردارند. همچنین، بین طرز تلقی خانواده از محیط زیست، منابع اطلاعاتی (تلویزیون) و پایگاه اجتماعی و اقتصادی دانشجویان ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد.
ملکی‌نیا (۱۳۹۳)	طراحی الگوی ارزیابی دانشگاه پایدار: مورد مطالعه دانشگاه تهران	از نظر دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران، مؤلفه نظام مدیریتی پایدار بیشترین اهمیت را در تعیین مدل دانشگاه پایدار دارد و بعد از آن، به ترتیب مؤلفه‌های نظام آموزشی پایدار، نظام پژوهشی پایدار، نظام مدیریت محیط زیستی، نظام تأمین مالی پایدار و ارائه خدمات تخصصی توسعه پایدار قرار داشتند.

پژوهشگر	موضوع	یافته‌ها و نتایج پژوهش
راد و همکاران (۱۳۹۶)	طراحی مدل دانشگاه پایدار، مبتنی بر مطالعات صورت گرفته در ایران	مؤلفه‌های دانشگاه پایدار به ترتیب نزولی تعداد ارجاع و منابع، عبارت‌اند از مدیریت زیست محیطی فضای دانشگاهی، آموزش پایدار، مشارکت کنندگان، مدیریت پایدار، سرمایه اجتماعی، پژوهش پایدار، نظارت، ارزیابی و گزارش‌دهی، اداری و مالی.
کاگوا ^۱ (۲۰۰۷)	ادراک دانشجویان از توسعه پایدار و پایداری: پیامدهایی برای تغییر برنامه درسی	دانشجویان بیشترین اولویت را در توسعه پایدار، در درجه اول به عوامل محیط زیستی و در درجه بعد به عوامل اقتصادی و اجتماعی می‌دهند.
گارسیا ^۲ (۲۰۱۰)	ارزیابی آموزش برای توسعه پایدار در دانشگاه‌های کاستاریکا	برای ایجاد پایداری در دانشگاه‌ها باید اساتید و دانشجویان به انتخاب موضوعات و عناوین پژوهشی ترغیب شوند که در حل معضلات و مسائل اجتماعی و محیط زیستی جامعه نقش داشته باشد.
نجاتی و نجاتی (۲۰۱۲)	ارزیابی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه دانشجویان	در بعد توسعه اجتماعی، دانشگاه باید برنامه‌های توسعه اجتماعی را به نفع محیط زیست محلی اجرا و با ایجاد مراکز فضای سبز به نفع محیط زیست و همچنین با همکاری دولت با ایجاد سازمان‌های غیردولتی و صنعتی به سمت توسعه پایدار حرکت کند. در بعد تعهد، مدیران دانشگاه باید بیانیه‌ای درباره تعهد به پایداری بنویسند و همه بخش‌ها و واحدهای دانشگاه به این بیانیه متعهد باشند و آن را در واحد خود اجرا کنند، در بعد ضایعات و انرژی، دانشگاه باید زباله‌های موجود در محوطه دانشگاه را جمع‌آوری و با انرژی‌های تجدیدپذیر و امن آن‌ها را بازیافت کند. در نهایت، در بعد استفاده از زمین دانشگاه، برنامه‌ریزی درباره ساختمان‌های پردیس دانشگاه و استفاده از زمین‌های آن یکی از مسائل مهم در پایداری دانشگاه‌هاست.
ورایت و هورست ^۳ (۲۰۱۳)	دیدگاه رهبران دانشگاه درباره پایداری در آموزش عالی	اکثر شرکت‌کنندگان با مفهوم توسعه پایدار آشنا بودند، اما از مفهوم دانشگاه پایدار آشنایی کمتری نسبت به توسعه پایدار داشتند. از دید آن‌ها مهم‌ترین محدودیت برای حرکت به سمت پایداری، معضلات مالی، عدم درک و آگاهی از مسائل مربوط به پایداری در میان جامعه دانشگاهی و مقاومت در برابر تغییر بوده است.

1. Kagava
2. Garcia
3. Wright & Horst

پژوهشگر	موضوع	یافته‌ها و نتایج پژوهش
دیسترهفت ^۱ و همکاران (۲۰۱۵)	دانشگاه پایدار: مطالعه‌ای از عوامل مهم موفقیت در رویکرد مشارکتی	رویکردهای مشارکتی می‌تواند به‌عنوان یک نیاز در نظر گرفته شود و هم به تغییر پارادایم کلی به سمت توسعه پایدار و هم به ادغام مفهوم پایداری درون فرهنگ دانشگاهی کمک کند. همچنین، موفقیت رویکرد مشارکتی به شرایط نهادی، ساختاری، افراد درگیر در آن و تأکید آن بر اهمیت مهارت‌های خاص، صلاحیت و شایستگی‌های مشارکتی وابسته است. همچنین، ادغام ابعاد رویکرد مشارکتی با شیوه‌های ارزیابی پایداری می‌تواند به تعریف و ایجاد رویکردهای مشارکتی در سطح سازمانی و پرورش فرهنگ مشارکتی در تبدیل شدن به دانشگاه پایدار کمک کند.
رحیم و همکاران (۲۰۱۶)	ارزیابی دیدگاه زیست محیطی دانشجویان	افزایش دانش و درک دانشجویان از مسائل زیست محیطی عاملی مهم در حفظ محیط زیست است.
سامالیستو ^۲ و همکاران (۲۰۱۵)	چگونگی درک اعضای هیئت علمی و کارکنان دانشگاه از پیاده‌سازی پایداری در دانشگاه	مدیریت دانشگاه‌ها باید دوره‌های گوناگونی برای یکپارچه‌سازی و نهادینه‌سازی پایداری در دانشگاه برگزار کنند و برای حرکت به سوی نهادینه‌کردن فعالیت‌های پایداری و پیگیری روند آن در دانشگاه به آموزش پیاپی و رهیافت نوینی نیاز است.
جرج و همکاران (۲۰۱۵)	رویکرد پیاده‌سازی پایداری در دانشگاه‌های اسپانیا	پیشرفت به سوی پایداری در بسیاری از دانشگاه‌ها ضعیف بوده است. بنابراین، دانشگاه‌ها باید شیوه‌های پایداری را در همه دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی بگنجانند.
ارنست، بلود و بری ^۳ (۲۰۱۷)	اقدامات زیست‌محیطی و رهبران محیط زیست دانشجویی: کاوش در تأثیر نگرش‌های زیست‌محیطی، محل کنترل و احساس مسئولیت شخصی	افزایش آگاهی دانشجویان در زمینه مسائل زیست‌محیطی باعث افزایش اقدامات زیست‌محیطی آنان خواهد شد و همچنین دانشجویانی که از سواد و دانش زیست‌محیطی بالایی برخوردارند در برخورد با طبیعت از ملایمت بیشتری برخوردارند و کمتر به محیط زیست و منابع طبیعی آسیب می‌رسانند.

1. Disterheft
2. Sammalisto
3. Jorge
4. Ernst, Blood & Beery

اجرای الگوی دانشگاه پایدار، مستلزم اتکا به اصل بهبود مداوم عملکرد زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی مؤسسات آموزش عالی است. اولین و ضروری‌ترین گام برای پیاده‌سازی آن، ایجاد آگاهی و استقرار نگرش صحیح دانشگاهیان، شامل مدیران، اعضای هیئت علمی، کارکنان و دانشجویان نسبت به مفهوم پایداری و مبانی آن است. بنابراین، نظام آموزش عالی نیازمند دانشگاه‌هایی است که از نظر ساختار سازمانی، سرمایه انسانی، فرایندهای آموزشی و پژوهشی و غیره زمینه‌ساز تحقق آموزش عالی پایدار به‌طور خاص و توسعه پایدار به‌طور عام باشند؛ به دانشگاهی که دارای چنین ویژگی‌هایی باشد، دانشگاه پایدار گفته می‌شود. دانشگاه‌های ایرانی به‌رغم برخی تلاش‌ها و اقدامات انجام‌گرفته در زمینه دانشگاه پایدار هنوز سازوکارهای نهادینه‌شدن مؤلفه‌های دانشگاه پایدار در دانشگاه‌های کشور انجام نگرفته است. بنابراین، هدف از پژوهش حاضر بررسی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار در دانشگاه علامه طباطبائی و مشخص کردن وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی در هر یک از عوامل و ملاک‌های دانشگاه پایدار و ارائه راهکارهایی به‌منظور بهبود آن است. به این منظور، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به پرسش‌های زیر انجام گرفته است.

۱. رتبه اهمیت عوامل دانشگاه پایدار از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی چگونه است؟
۲. رتبه اهمیت عوامل دانشگاه پایدار از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی چگونه است؟
۳. وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی در هر یک از عوامل و ملاک‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه اعضای هیئت علمی چگونه است؟
۴. وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی در هر یک از عوامل و ملاک‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه دانشجویان چگونه است؟
۵. آیا بین دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی در مورد مؤلفه‌های دانشگاه پایدار تفاوت وجود دارد؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد کمی انجام گرفته است. از نظر هدف، کاربردی است. به لحاظ ماهیت در دسته پژوهش‌های تبیینی و از نظر روش گردآوری اطلاعات در پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی قرار می‌گیرد. برای تدوین مبانی و الگوی نظری پژوهش مطالعات کتابخانه‌ای انجام گرفت. قلمرو مکانی پژوهش، دانشگاه علامه طباطبائی، و قلمرو موضوعی آن دانشگاه پایدار است. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دکتری دانشگاه علامه طباطبائی به تعداد ۲۹۰۶ نفر بودند. حجم نمونه نیز با فرمول کوکران در سطح خطای ۰/۰۵ برابر با ۳۴۰ نفر است که از این تعداد ۷۰ نفر استاد و ۲۷۰ نفر دانشجوی دکتری انتخاب شدند. ۳۶۰ پرسشنامه توزیع و ۳۴۰ پرسشنامه به‌طور صحیح و کامل برگردانده شد و مبنای تحلیل قرار گرفت.

جدول ۳. توزیع فراوانی نمونه به تفکیک سمت

سمت	فراوانی	درصد
استاد	۷۰	۲۰,۵۸
دانشجو	۲۷۰	۷۹,۴۲
مجموع	۳۴۰	۱۰۰

برای جمع‌آوری داده‌ها نیز پرسشنامه دانشگاه پایدار ملکی‌نیا (۱۳۹۳) که مؤلفه‌های دانشگاه پایدار را از دیدگاه خبرگان و متخصصان دانشگاهی در شش مؤلفه نظام پژوهش پایدار، آموزش پایدار، مدیریت پایدار، مدیریت زیست‌محیطی، نظام خدمات تخصصی پایدار و تأمین مالی شناسایی و دسته‌بندی کرده است، به‌کار گرفته شد. به‌منظور سنجش روایی پرسشنامه، اعتبار محتوای پرسشنامه دوباره توسط استادان و صاحب‌نظران دانشگاهی تأیید شد و از اعتبار لازم برخوردار است. برای تعیین پایایی پرسش‌ها آلفای کرونباخ محاسبه شد که ضریب پایایی پرسشنامه ۰/۹۲ برآورده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام گرفت. برای توصیف نمونه از شاخص‌های آمار توصیفی مانند فراوانی، میانگین و انحراف معیار،

و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز متناسب با پرسش‌های پژوهش از آزمون فریدمن، تحلیل عاملی تأییدی، تی تک‌نمونه‌ای و تی مستقل استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر دانشگاه پایدار شش بعد داشت که اطلاعات توصیفی مربوط به این ابعاد در جدول ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴. یافته‌های توصیفی خرده‌مقیاس‌های پژوهش

نمونه	شاخص آماری مقیاس	میانگین	خطای استاندارد میانگین	انحراف استاندارد
هیئت علمی	نظام آموزش پایدار	۴,۰۱	۰,۱۳	۱,۵۱
	نظام پژوهش پایدار	۳,۹۳	۰,۱۲	۱,۴۲
	سیستم مدیریت پایدار	۳,۲۰	۰,۱۷	۱,۹۳
	مدیریت زیست‌محیطی	۲,۱۰	۰,۱۲	۱,۴۳
	خدمات تخصصی پایدار	۲	۰,۱۵	۱,۸۰
	شفافیت صورت‌های مالی	۳	۰,۱۲	۱,۴۱
دانشجویان دکتری	نظام آموزش پایدار	۴,۰۶	۰,۱۳	۱,۵۷
	نظام پژوهش پایدار	۱,۸۰	۰,۱۴	۱,۶۱
	سیستم مدیریت پایدار	۳,۴۵	۰,۴۳	۱,۵۰
	مدیریت زیست‌محیطی	۱,۷۰	۰,۳۰	۱,۲۰
	خدمات تخصصی پایدار	۳	۰,۳۴	۱,۴۴
	شفافیت صورت‌های مالی	۲,۹۹	۰,۱۰	۱,۳۳

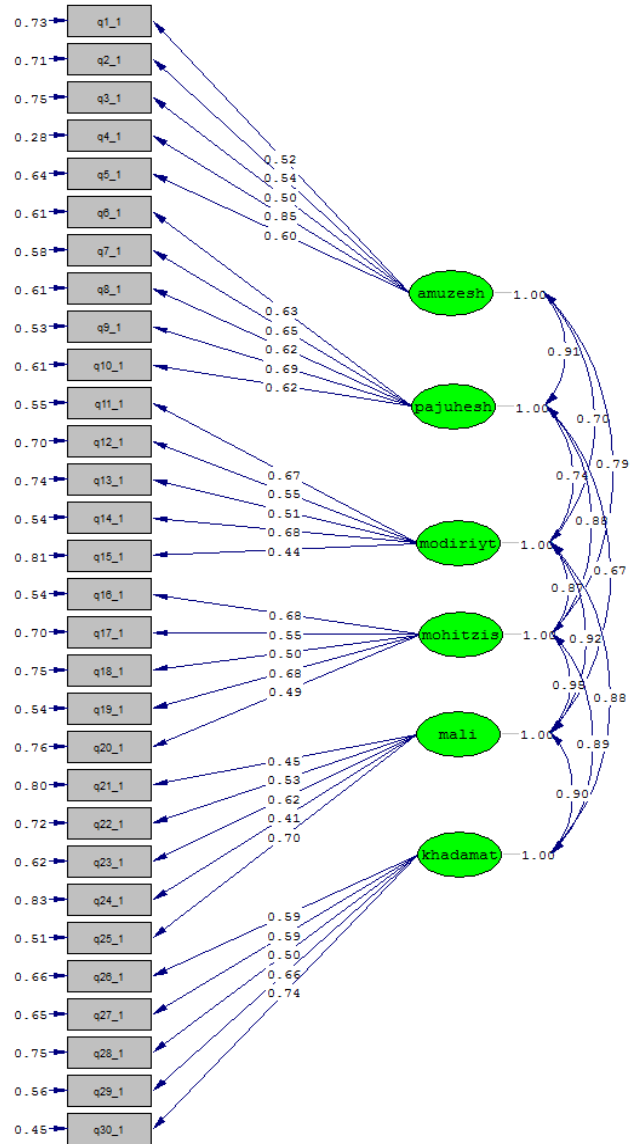
برای بررسی قدرت نشانگرهای صفت مکنون عوامل دانشگاه پایدار تحلیل عاملی تأییدی انجام گرفت. به منظور اعتبارسنجی مدل مفهومی پس از بررسی وضعیت هر یک از سازه‌ها به صورت مجزا، شش مؤلفه در قالب ۳۰ گویه مورد مطالعه قرار گرفت. برای این منظور روش تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول انجام گرفت.

به‌طورکلی برای ارزیابی مدل تحلیل عاملی تأییدی چندین مشخصه برازندگی وجود دارد.

در پژوهش حاضر برای ارزیابی مدل تحلیل عاملی تأییدی شاخص‌های کای دو، میانگین مجذور پس‌ماندها (RMR)، شاخص برازندگی (GFI)، شاخص تعدیل برازندگی (AGFI)، شاخص نرم‌شده برازندگی (NFI)، شاخص برازندگی فزاینده (NNFI)، شاخص برازندگی تطبیقی (CFI) و شاخص برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA) به کار گرفته شد. نسبت مجذور کای به درجه آزادی به حجم نمونه وابسته است و ایده‌آل این است که مقدار کمی دو سطح معناداری بالاتر از ۰/۰۵ داشته باشد، یا مقدار تقسیم کمی دو بر درجه آزادی بین ۲-۳ باشد که در این مدل این شاخص برای همه مؤلفه‌ها در میزان مطلوب قرار دارد. علاوه بر این، سایر شاخص‌های یادشده در بالا برای برآزش مطلوب باید بین ۰/۹ تا ۱ باشد؛ که در این مدل همه شاخص‌های بیان‌شده در حد مطلوب قرار دارند. همان‌طور که در مدل شکل ۱ بارهای عاملی نشان داده شده است، همچنین مقادیر تی در مدل ۲ که بالاتر از مقدار قابل قبول (۱/۹۶) است، همه نشانگرها دارای بار عاملی معنادار بر روی سازه خود می‌باشند، به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت در سطح عاملی نخست نشانگرها دارای تعامل معنادار با سازه خود هستند و تمام شاخص‌ها را می‌توان برای سنجش این شش سازه معتبر دانست.

جدول ۵. شاخص‌های معناداری مدل تحلیل عاملی تأییدی دانشگاه پایدار از نظر دانشجویان

شاخص	معیارها	مقدار گزارش شده
RMR	بین صفر و یک	۰/۴۴
GFI	> ۰/۸۵	۰/۸۸
AGFI	> ۰/۸۰	۰/۹۰
NFI	> ۰/۸۰	۰/۸۰
NNFI	> ۰/۸۰	۰/۸۲
IFI	> ۰/۹۰	۰/۹۳
CFI	> ۰/۹۰	۰/۹۲
RMSEA	< ۰/۸	۰/۰۷۱

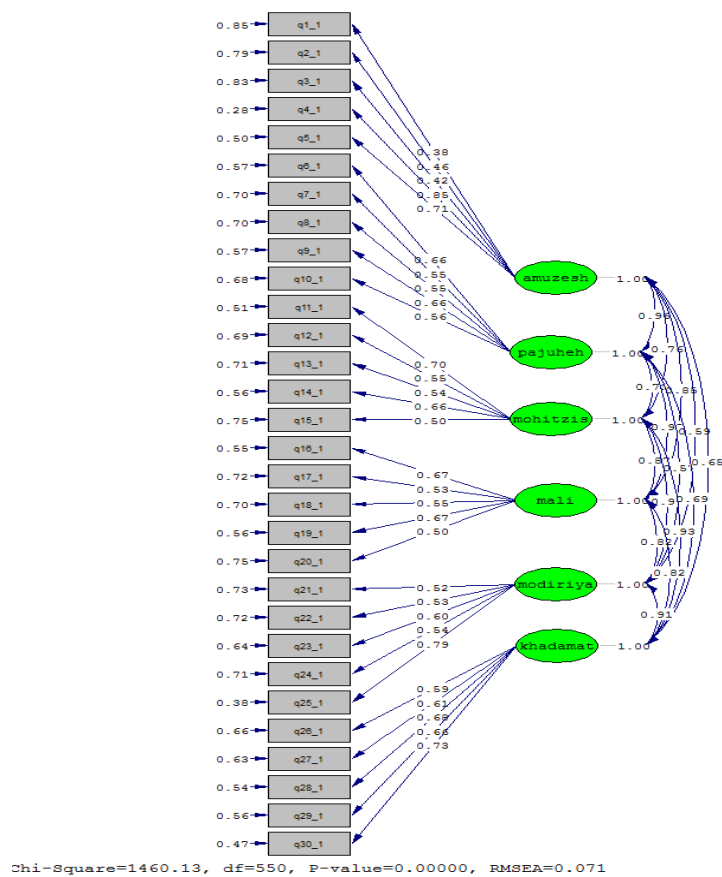

Chi-Square=975.21, df=390, P-value=0.00000, RMSEA=0.075

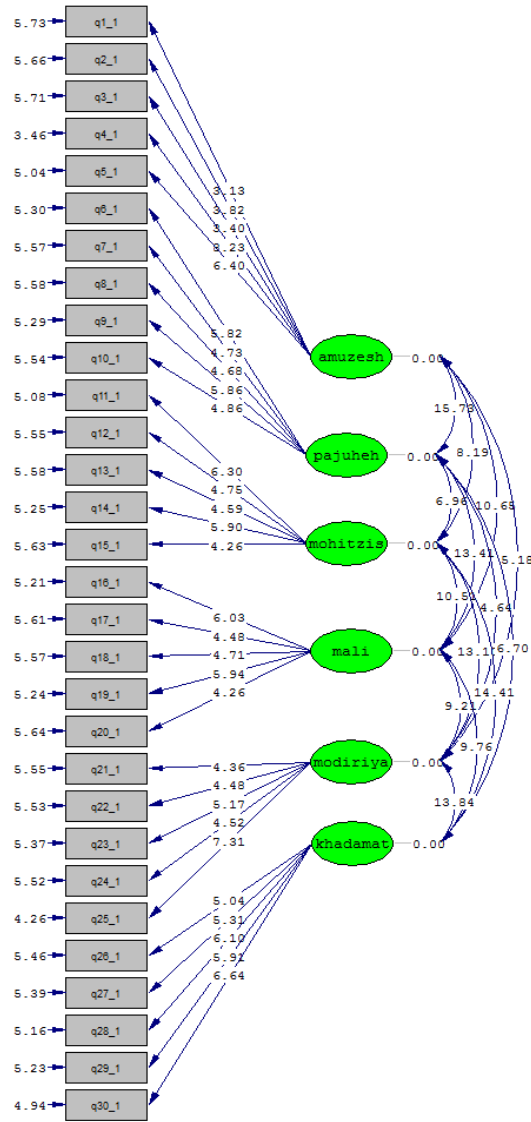
شکل ۲. مدل ضرایب معناداری برای مؤلفه‌های دانشگاه پایدار از نظر دانشجویان

بررسی شاخص‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه استادان

براساس شکل ۳، تمامی شاخص‌ها به‌درستی در محل مورد نظر خود قرار گرفته‌اند؛ و تمامی نشانگرها دارای بار عاملی معنادار بر روی سازه خود می‌باشند، به‌طور کلی، می‌توان نتیجه گرفت در سطح عاملی نخست نشانگرها دارای تعامل معنادار با سازه خود هستند و همه شاخص‌ها را می‌توان برای سنجش این شش سازه معتبر دانست.

شکل ۳. مدل ضرایب استاندارد برای عوامل دانشگاه پایدار از نظر استادان

Chi-Square=1460.13, df=550, P-value=0.00000, RMSEA=0.071

شکل ۴. مدل ضرایب معناداری برای مؤلفه‌های دانشگاه پایدار از نظر استادان

جدول ۶. شاخص‌های معناداری مدل تحلیل عاملی تأییدی دانشگاه پایدار از نظر استادان

شاخص	معیارها	مقدار گزارش شده
RMR	بین صفر و یک	۰٫۵۰
GFI	$> ۰٫۸۵$	۰٫۸۶
AGFI	$> ۰٫۸۰$	۰٫۹۰
NFI	$> ۰٫۸۰$	۰٫۸۲
NNFI	$> ۰٫۸۰$	۰٫۸۷
IFI	$> ۰٫۹۰$	۰٫۹۵
CFI	$> ۰٫۹۰$	۰٫۹۰
RMSEA	$< ۰٫۸$	۰٫۰۷۱

پاسخ به پرسش‌های پژوهش

پرسش اول: رتبه اهمیت عوامل دانشگاه پایدار از دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی چگونه است؟ به منظور پاسخ‌گویی به پرسش اول پژوهش آزمون اجرا شد.

جدول ۷. نتایج آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی ابعاد دانشگاه پایدار از دیدگاه اعضای هیئت علمی

مؤلفه‌ها	میانگین رتبه‌ها	مجذور کای	درجه آزادی	سطح معناداری
نظام آموزش پایدار	۵٫۴۰	۸۸۲٫۶۹	۵	۰٫۰۰۰
نظام پژوهش پایدار	۵٫۵۰			
نظام مدیریتی پایدار	۴			
مدیریت زیست‌محیطی	۲			
خدمات تخصصی پایدار	۱			
شفافیت صورت مالی	۳			

براساس یافته‌ها، مقدار مجذور کای برابر با ۸۸۲٫۶۹ در سطح $۰٫۰۰۰۱$ از لحاظ آماری معنادار است. به عبارت دیگر، میانگین رتبه‌های ابعاد دانشگاه پایدار با یکدیگر اختلاف معنادار دارند؛ و نظام پژوهش پایدار و نظام آموزش پایدار بیشترین، و ارائه خدمات تخصصی پایدار و مدیریت زیست‌محیطی کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است.

پرسش دوم: رتبه اهمیت عوامل دانشگاه پایدار از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی چگونه است؟ به منظور پاسخ‌گویی به پرسش دوم آزمون فریدمن اجرا شد.

جدول ۸. آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی ابعاد دانشگاه پایدار از دیدگاه دانشجویان

مؤلفه‌ها	میانگین رتبه‌ها	مجذور کای	درجه آزادی	سطح معناداری
نظام آموزش پایدار	۵٫۷۵	۱۶۳۶٫۰۶	۵	۰٫۰۰۰
نظام پژوهش پایدار	۲			
نظام مدیریتی پایدار	۴٫۸۹			
مدیریت زیست‌محیطی	۱			
خدمات تخصصی پایدار	۳٫۷۰			
شفافیت صورت مالی	۳٫۶۶			

براساس جدول ۸، مقدار مجذور کای برابر با ۱۶۳۶٫۰۶ در سطح ۰٫۰۰۰ از لحاظ آماري معنادار است و میانگین رتبه‌های ابعاد دانشگاه پایدار با یکدیگر اختلاف معنادار دارند؛ و نظام آموزش پایدار و نظام مدیریتی پایدار از نظر دانشجویان بیشترین و نظام پژوهش پایدار و مدیریت زیست‌محیطی کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است.

پرسش سوم: وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی در هر یک از عوامل و ملاک‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه اعضای هیئت علمی چگونه است؟

برای پاسخ‌گویی به پرسش سوم، آزمون تی تک‌نمونه‌ای اجرا شد که طیف بازرگان و همکاران (۱۳۸۶) نیز در این پژوهش به عنوان طیف مبنا برای مقایسه درجه مطلوبیت استفاده شد.

جدول ۹. طیف بازرگان و همکاران (۱۳۸۶)

استاندارد	نامطلوب	نسبتاً مطلوب	مطلوب
	۱ تا ۲٫۳۳	۲٫۳۴ تا ۳٫۶۷	۳٫۶۸ تا ۵

جدول ۱۰. وضعیت موجود ابعاد دانشگاه پایدار از نظر هیئت علمی

وضعیت مؤلفه‌ها			میانگین	مؤلفه‌ها
مطلوب	نسبتاً مطلوب	نامطلوب		
*			۳/۹۰	آموزش پایدار
*			۳/۹۳	پژوهش پایدار
	*		۳/۲۰	مدیریت پایدار
		*	۲/۱۰	محیط زیست پایدار
		*	۲	خدمات تخصصی پایدار
		*	۲/۲۰	شفافیت صورت مالی

همان‌طور که مشاهده می‌شود، جدول ۱۰، میزان میانگین ابعاد دانشگاه پایدار را در سه طیف مطلوب، نسبتاً مطلوب و نامطلوب را می‌سنجد که براساس آن، نتایج نشان می‌دهد وضعیت دانشگاه علامه طباطبائی از نظر هیئت علمی در ابعاد، آموزش پایدار و پژوهش پایدار در وضعیت مطلوب قرار دارد. همچنین، از نظر مدیریت پایدار در سطح نسبتاً مطلوب قرار می‌گیرد و در نهایت از نظر سه بعد محیط زیست پایدار، خدمات تخصصی و شفافیت صورت مالی در سطح نامطلوب قرار گرفته است.

پرسش چهارم: وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی در هر یک از عوامل و ملاک‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه دانشجویان چگونه است؟
برای پاسخ‌گویی به پرسش یادشده آزمون تی تک‌نمونه‌ای اجرا شد که در آن طیف بازرگان و همکاران (۱۳۸۶) استفاده شد.

جدول ۱۱. وضعیت موجود ابعاد دانشگاه پایدار از نظر دانشجویان

وضعیت مؤلفه‌ها			میانگین	مؤلفه‌ها
مطلوب	نسبتاً مطلوب	نامطلوب		
*			۴/۰۶	آموزش پایدار
		*	۱/۸۰	پژوهش پایدار
	*		۳/۴۶	مدیریت پایدار
		*	۱/۷۰	محیط زیست پایدار
	*		۳	خدمات تخصصی پایدار
	*		۲/۹۹	شفافیت صورت مالی

همان‌طور که مشاهده می‌شود، جدول ۱۱، میزان میانگین ابعاد دانشگاه پایدار را در سه طیف مطلوب، نسبتاً مطلوب و نامطلوب را می‌سنجد که براساس آن، نتایج نشان می‌دهد وضعیت دانشگاه علامه طباطبائی از نظر دانشجویان در ابعاد، آموزش پایدار در وضعیت مطلوب، از نظر مدیریت پایدار، خدمات تخصصی و شفافیت صورت مالی در سطح نسبتاً مطلوب و از نظر محیط زیست پایدار در سطح نامطلوب قرار دارد.

پرسش پنجم: آیا بین دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی درباره مؤلفه‌های دانشگاه پایدار تفاوت وجود دارد؟

با پاسخگویی به این پرسش می‌توان به نکات مفیدی درباره اینکه آیا واقعاً دانشگاه از نظر هر دو جامعه مورد بررسی، پایدار است، یا خیر، و اگر تفاوتی از این لحاظ وجود دارد، این خود موضوعی برای پژوهش‌های بعدی خواهد بود و در ارائه راهکارها و پیشنهادها پژوهشی کارساز خواهد بود بدین منظور برای پاسخ به این پرسش آزمون تی مستقل اجرا شد.

جدول ۱۲. آزمون تی مستقل برای بررسی تفاوت ابعاد دانشگاه پایدار از نظر دانشجویان و اعضای هیئت علمی

ابعاد دانشگاه پایدار	نمونه	میانگین	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معناداری
نظام آموزش پایدار	هیئت علمی	۳/۹۰	-۳/۳۸۱	۳۳۸	۰/۰۰۱
	دانشجو	۴/۰۶			
نظام پژوهش پایدار	هیئت علمی	۳/۹۳	۱۹۶/۶۲	۳۳۸	۰/۰۰۰
	دانشجو	۱/۸۰			
نظام مدیریتی پایدار	هیئت علمی	۳/۲۰	-۷/۹۶	۳۳۸	۰/۰۰۰
	دانشجو	۳/۴۶			
محیط زیست پایدار	هیئت علمی	۲/۱۰	۱/۲۴	۳۳۸	۰/۰۰۰
	دانشجو	۱/۷۰			
امور مالی شفاف	هیئت علمی	۳	۱/۳۲	۳۳۸	۰/۱۸
	دانشجو	۲/۹۹			

نتایج جدول ۱۲ نشان می‌دهد بین دانشجویان و اعضای هیئت علمی از نظر ابعاد نظام آموزش پایدار (۳/۳۸۱؛ $P < 0.05$ ؛ $t = 3.381$)، نظام پژوهش پایدار (۱۹۶/۶۲؛ $P < 0.05$)، نظام مدیریتی پایدار (۷/۹۶؛ $P < 0.05$) و نظام محیط زیست پایدار تفاوت وجود دارد، و در دو گزینه دیگر تفاوتی مشاهده نشد.

بحث و نتیجه‌گیری

دانشگاه پایدار، سازمانی است که در سطح منطقه‌ای و جهانی، در اجرای وظایف اصلی آموزش، پژوهش و خدمات‌رسانی، به دنبال ترویج و مشارکت در کاهش آثار منفی محیطی، اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی ناشی از استفاده منابع است و رهبری جامعه را برای انتقال به سبک‌های پایدار زندگی بر عهده دارد، امروزه دانشگاه‌ها در سراسر جهان در حال تغییر مأموریت، چشم‌انداز و شیوه‌های آموزشی خود به‌منظور مقابله بهتر با افزایش نگرانی‌هایی درباره مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی و به‌منظور پاسخ‌دادن به گسترش تقاضای عمومی برای توسعه پایدار هستند. در این راستا، درباره نقش دانشگاه‌ها در ترویج پایداری در بین صاحب‌نظران جامعه جهانی اتفاق نظر وجود دارد. همچنین، دانشگاه‌ها در حال حاضر به‌طور فزاینده‌ای شیوه‌های پایداری را درون برنامه‌های درسی، پژوهش، عملیات توسعه، ارزشیابی و گزارش‌های خود نهادینه می‌کنند و مفهوم دانشگاه پایدار در زمینه تدریس، تحقیق، توسعه و مشارکت و در شیوه‌های پایداری محدود شده است؛ و از آنجا که پایداری در حوزه آموزش عالی بحث جدیدی است، و مطالعات اندکی در این زمینه انجام شده، پژوهش حاضر به‌منظور بررسی مؤلفه‌های دانشگاه پایدار در دانشگاه علامه طباطبائی تهران و ارائه راهکارهایی به‌منظور بهبود آن انجام شد. در پژوهش حاضر پنج پرسش مطرح شد. یافته‌ها نشان داد از نظر اعضای هیئت علمی به ترتیب، مؤلفه‌های نظام پژوهش پایدار (۵/۵۰)، نظام آموزش پایدار (۵/۴۰)، نظام مدیریتی پایدار (۴)، شفافیت صورت مالی (۳)، مدیریت زیست‌محیطی (۲) و خدمات تخصصی پایدار (۱) از بیشترین به کمترین اهمیت و اولویت را در هر یک از مؤلفه‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه اعضای هیئت علمی دارند؛ اما یافته‌های حاصل از پاسخ به پرسش دوم پژوهش نشان داد از نظر دانشجویان دکتری به ترتیب، مؤلفه‌های نظام

آموزشی پایدار (۵/۷۵)، نظام مدیریتی پایدار (۴/۸۹)، خدمات تخصصی پایدار (۳/۷۰)، شفافیت صورت مالی (۳/۶۶)، نظام پژوهش پایدار (۲) و مدیریت زیست‌محیطی (۱) از بیشترین به کمترین اهمیت و اولویت را در هر یک از مؤلفه‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه دانشجویان دکتری دارند. براساس یافته‌های حاصل از پاسخ به پرسش سوم پژوهش وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی از نظر اعضای هیئت علمی در مؤلفه‌های نظام آموزش (۳/۹۰) و پژوهش پایدار (۳/۹۳) در وضع مطلوب، نظام مدیریتی پایدار (۳/۲۰) در وضع نسبتاً مطلوب و در مؤلفه‌های نظام محیط زیست پایدار (۲/۱۰)، شفافیت صورت مالی (۲/۲۰) و خدمات تخصصی پایدار (۲) در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. بررسی یافته‌های حاصل از پاسخ به پرسش چهارم پژوهش، وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی، از نظر دانشجویان دکتری در بعد آموزش پایدار (۴/۰۶) در وضعیت مطلوب و در ابعاد، مدیریت پایدار (۳/۴۶)، خدمات تخصصی پایدار (۳) و شفافیت صورت مالی (۲/۹۹) در وضعیت نسبتاً مطلوب و در ابعاد، پژوهش پایدار (۱/۸۰) و مدیریت زیست‌محیطی (۱/۷۰) در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. همچنین، یافته‌ها نشان داد بین دانشجویان و هیئت علمی از نظر ابعاد نظام آموزش پایدار، نظام پژوهش پایدار، نظام مدیریتی پایدار و نظام محیط زیست پایدار تفاوت وجود دارد و در دو زمینه دیگر یعنی شفافیت صورت مالی و خدمات تخصصی پایدار تفاوتی مشاهده نشد. یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های گارسیا (۲۰۱۰)، دیسترهفت^۱ و همکاران (۲۰۱۵)، نجاتی و نجاتی (۲۰۱۲)، کاگاو (۲۰۰۷)، و ملکی‌نیا (۱۳۹۳) همسو است. در تبیین یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت در صورتی که یک دانشگاه درصدد تبدیل شدن به دانشگاه پایدار است، باید در چشم‌انداز و مأموریت‌های خود به اصول پایداری متعهد باشد و مدیران و کارکنان خود را متعهد به اصول پایداری کند و ساختار سازمانی خود را متناسب با هدف تبدیل شدن به دانشگاه پایدار تغییر دهد، زیرا دانشگاه پایدار از طریق تلفیق اصول مفاهیم مرتبط با توسعه پایدار در برنامه‌های آموزشی و درسی، قادر به تغییر اساسی در شیوه‌های

اندیشیدن و الگوهای رفتاری جامعه در زمینه تحقق توسعه پایدار خواهد بود. نقش یک دانشگاه پایدار نهادینه‌سازی مفاهیم و شاخص‌های توسعه پایدار در فعالیت‌های پژوهشی، برنامه‌داری، مدیریت پردیس دانشگاه، حاکمیت و روابط با جامعه محلی است. در تبیین یافته‌های پژوهش همچنین، می‌توان گفت شناسایی و تبیین وضعیت موجود مؤلفه‌های دانشگاه پایدار از دیدگاه دانشجویان، نخستین گام در تربیت و آموزش نیروی انسانی متخصص با رویکرد محیط زیستی است؛ اما از آنجا که چالش‌ها و مسائل زیست‌محیطی بیشتر دارای منشأ فکری و فرهنگی است و به نگرش‌های غلط انسان از طبیعت باز می‌گردد، در نتیجه، برای حفاظت از محیط زیست نحوه رفتار انسان با طبیعت و روش زندگی وی باید تغییر یابد که این موضوع مستلزم تغییر نگرش انسان به محیط زیست است؛ بنابراین، نظام آموزش عالی با داشتن فراگیران دارای استعداد بالقوه بالا و نیز در اختیار داشتن نیروهای توانمند علمی و اعتقادی، مهم‌ترین دستگاه فرهنگساز در کشور هر کشور است و می‌تواند مانند بستری مناسب برای افزایش فرهنگ محیط زیستی در بین دانشجویان و اعضای هیئت علمی باشد؛ بنابراین، سیاستگذاران و مدیران آموزش عالی کشور به منزله متولیان اصلی نظام آموزش عالی کشور باید به مسائل زیست‌محیطی در قالب یک اولویت راهبردی در برنامه‌های توسعه آموزش عالی کشور توجه کنند. همچنین، در برنامه‌های کلان علمی کشور نیز توجه به اصول پایداری به عنوان یک اصل راهبردی باید مورد توجه قرار گیرد.

بررسی یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد دانشگاه علامه طباطبائی از نظر ملاک آموزش پایدار از دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان در وضعیت مطلوبی قرار دارد، اما باید مدیران و استادان دانشگاه به منظور تقویت، ارتقا و بهبود وضعیت آموزشی پایدار نکاتی را رعایت و درون کلاس‌های خود اجرا کنند؛ تدوین برنامه‌های درسی با رویکرد فرا و میان‌رشته‌ای و ارائه آن به دانشجویان؛ ایجاد آزادی علمی در درون دانشگاه و کلاس‌های درس که براساس آن دانشجویان و استادان بتوانند آزادانه عقاید خود را بیان کنند و نتایج پژوهش‌ها و یافته‌های خود را انتشار دهند؛ برگزاری کارگاه‌ها و کنفرانس‌هایی مرتبط با مسائل زیست‌محیطی در درون دانشگاه و دعوت از صاحب‌نظران و مسئولان زیست‌محیطی برای سخنرانی درباره مسائل زیست‌محیطی؛

دانشجومحوری در کلاس‌ها؛ آگاهی‌دادن به دانشجویان دربارهٔ مسائل زیست‌محیطی در کلاس‌های درس؛ اساتید برای دریافت بازخورد از دانشجویان باید روش‌های تدریس و سرفصل‌های ارائه‌شده را براساس نظر دانشجویان اصلاح و بهبود بخشند؛ تشویق دانشجویان به شناسایی تغییرات پدیده‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی؛ استفاده از وسایل و ابزارهای پیشرفته در آموزش و مجهزکردن کلاس‌های درس به وسایل آموزشی پیشرفته؛ دانشگاه باید تفکر انتقادی در مورد مسائل پایداری را تشویق کند؛ دانشگاه باید ترکیبی از دانش زیست‌محیطی را در همه رشته‌ها قرار دهد.

بررسی یافته‌های پژوهش نشان داد وضعیت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی در مؤلفهٔ پژوهشی پایدار از نظر استادان در وضعیت مطلوب و از نظر دانشجویان دکتری در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. بنابراین، دانشگاه در پروژه‌های پژوهشی که برای صنعت انجام می‌دهد، باید آثار زیست‌محیطی و اجتماعی آن‌ها بر اکوسیستم و مردم منطقه را ارزیابی کند و در اولویت قرار دهد؛ تشویق دانشجویان به اشتغال در پژوهش‌های مرتبط با حوزهٔ توسعهٔ پایدار (انرژی‌های تجدیدپذیر، طراحی ساختمان‌های پایدار، اقتصاد محیط‌زیست، توسعهٔ مردم‌سالاری و کاهش شکاف طبقاتی)؛ حمایت مالی و معنوی از استادان و دانشجویانی که در حوزهٔ مسائل زیست‌محیطی پژوهش می‌کنند؛ تأسیس نشریه‌های تخصصی مرتبط با توسعهٔ پایدار در دانشگاه برای انتشار مقالات پژوهشی؛ همکاری با دانشگاه‌های داخلی و خارجی و سازمان‌های بین‌المللی در انجام‌دادن پروژه‌های مرتبط با مسائل زیست‌محیطی؛ استادان راهنما دانشجویان را تشویق کنند در انتخاب موضوع پایان‌نامه، موضوعاتی مرتبط با مسائل زیست‌محیطی را انتخاب کنند؛ تجلیل و تقدیر از پژوهشگران، دانشجویان و استادانی که در حوزهٔ مسائل پایداری و توسعهٔ پایدار کار می‌کنند.

براساس یافته‌ها وضعیت دانشگاه علامه طباطبائی در بعد نظام مدیریتی زیست‌محیطی از نظر استادان و دانشجویان دکتری در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد. بنابراین، استقلال دانشگاهی تفویض اختیار به مدیران رده‌های پایین برای تصمیم‌گیری، مشارکت‌دادن دانشجویان و استادان در اتخاذ تصمیم‌های آموزشی، پژوهشی و اداری دانشگاه؛ ایجاد دفتر خاصی در دانشگاه که متولی توسعهٔ پایدار باشد، پیشنهاد می‌شود. همچنین، دانشگاه باید در قبال جامعهٔ محلی مسئولیت‌پذیر

باشد. مدیران ارشد دانشگاه باید به نیازها و خواسته‌های ذی‌نفعان داخلی دانشگاه (استادان، دانشجویان و پرسنل و کارکنان) و ذی‌نفعان خارجی دانشگاه (صنعت، سازمان‌های مردم‌نهاد، جامعه محلی و...) توجه کنند؛ دانشگاه باید از گروه‌های آموزشی که برنامه‌های آموزشی و پژوهشی خود را در جهت تحقق توسعه پایدار سازمان‌دهی می‌کنند، قدردانی کند؛ ارزیابی بخش‌های مختلف دانشگاه از نظر رعایت اصول زیست‌محیطی توسط مدیران دانشگاه؛ آگاهی دادن به کارکنان درباره اصول توسعه پایدار؛ حمایت مالی و معنوی از پژوهشگران حوزه توسعه پایدار؛ شایسته‌سالاری مبنای ارتقا و دسترسی به فرصت‌ها در دانشگاه باشد؛ دانشگاه باید انتقادات، شکایات و پیشنهادهای ذی‌نفعان خود را بررسی و پیگیری کند؛ دانشگاه باید یک بیانیه کتبی از تعهد خود به پایداری تدوین کند. هر بخش از دانشگاه باید بیانیه‌ای جدا از تعهد خود به پایداری را صادر کند؛ دانشگاه باید با مشارکت دولت و سازمان‌های غیردولتی و کارگاه‌های صنعتی به سمت پایداری حرکت کند.

همان‌طور که یافته‌های پژوهش نشان داد وضعیت موجود دانشگاه علامه طباطبائی در بعد مدیریت زیست‌محیطی از دیدگاه دانشجویان و استادان در وضعیت نامطلوبی قرار دارد، بنابراین، باید مدیران دانشگاه به مسائل مربوط به مدیریت زیست‌محیطی توجه جدی کرده و اقدامات لازم را برای بهبود آن انجام دهند. با توجه به نتایج پژوهش و سایر پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوهش راهکارهایی به شرح زیر جهت بهبود نظام مدیریت زیست‌محیطی دانشگاه علامه طباطبائی ارائه می‌شود؛ ساختمان‌های دانشگاه طوری طراحی شود که نیاز به مصرف انرژی را برای گرمایش، سرمایش و آلودگی صوتی را به حداقل برساند؛ در سطح دانشگاه به‌منظور حمل و نقل از خودروهای با سوخت پاک (خودروهای برقی، خورشیدی و...) استفاده شود؛ محصولات و تجهیزات سازگار با محیط زیست خریداری شود؛ با توجه به شرایط اقلیمی خشک و نیمه‌خشک ایران استفاده صحیح و صرفه‌جویانه از آب (برای آشامیدن، امور بهداشتی و آبیاری فضای سبز) مورد تأکید جدی دانشگاه قرار گیرد و در سطح دانشگاه نکات و توصیه‌های لازم (در قالب بروشور، کاتالوگ و...) مبنی بر استفاده درست از آب آشامیدنی ارائه شود؛ استفاده از انرژی

تجدیدپذیر و ایمن در سطح دانشگاه؛ دانشگاه باید اثرات زیست‌محیطی را کاهش دهد. همچنین، تولید ضایعات را کاهش دهد؛ دانشگاه باید برای تعامل جامعه با توسعه پایدار برنامه‌هایی را به نفع محیط زیست ارائه دهد.

یافته‌های پژوهش نشان داد وضعیت دانشگاه علامه طباطبائی در بعد خدمات تخصصی پایدار از نظر استادان و دانشجویان دکتری در وضعیت نامطلوبی قرار دارد، بنابراین، با توجه به نتایج پژوهش حاضر راهکارهایی به شرح زیر برای بهبود وضعیت آن در سطح دانشگاه ارائه می‌شود؛ دانشگاه باید با ارائه آموزش‌های شغلی و حرفه‌ای به کارکنان و شاغلان بخش دولتی و خصوصی در زمینه معضلات زیست‌محیطی و اجتماعی ناشی از توسعه اقتصادی نامتوازن، آگاهی دهد؛ دانشگاه باید در حل مسائل و مشکلات جامعه محلی (شهر تهران) مشارکت داشته باشد؛ دانشگاه باید با همکاری سازمان‌های دولتی و غیر دولتی، نهادینه‌سازی فرهنگ توسعه پایدار را در میان افراد جامعه در دستور کار قرار دهد؛ دانشگاه باید برنامه‌هایی برای گسترش فرهنگ پایداری در میان شهروندان داشته باشد؛ دانشگاه باید کنفرانس‌ها و همایش‌های علمی و تخصصی را در ارتباط با معضلات زیست‌محیطی (تغییرات اقلیمی، بحران گرد و غبار، بحران آب در ایران) برگزار کند. بررسی یافته‌های پژوهش نشان داد وضعیت دانشگاه علامه طباطبائی در بعد شفافیت صورت مالی نیز در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. بنابراین، با توجه به یافته‌های پژوهش راهکارهایی به شرح زیر برای بهبود و ارتقای آن پیشنهاد می‌شود؛ دانشگاه باید هر ساله درآمدها و هزینه‌های خود را به صورت شفاف منتشر کند؛ ذی‌نفعان دانشگاه باید بر نحوه هزینه‌های منابع مالی دانشگاه نظارت داشته باشند؛ اطلاعات و صورت‌های مالی دانشگاه به صورت شفاف در اختیار ذی‌نفعان دانشگاه قرار گیرد.

منابع

- بازرگان، عباس، حجازی، یوسف، و اسحاقی، فاخته (۱۳۸۶). فرایند ارزیابی درونی در گروه‌های آموزشی دانشگاهی (راهنمای عملی). تهران: نشر دوران.
- راد، سید ابراهیم، فقیهی، علیرضا، ناطقی، فائزه، و معینی‌کیا، مهدی (۱۳۹۶). طراحی مدل دانشگاه پایدار، مبتنی بر مطالعات صورت گرفته در ایران. مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۶(۲)، ۲۱۶-۱۹۳.
- صادقی، محمد (۱۳۹۲). ارائه الگویی برای دانشگاه پایدار در دانشگاه آزاد اسلامی. رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات.
- صالحی، صادق، و پازکی، زهرا (۱۳۹۳). محیط زیست در آموزش عالی: ارزیابی دانش زیست‌محیطی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی مازندران. مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۲(۴)، ۱۹۹-۲۲۱.
- عطافر، علی، انصاری، محمداسماعیل، طالبی، هوشنگ، و نیلی پورطباطبایی، سیداکبر (۱۳۸۷). الگوی مطلوب دانشگاه پایدار در نظام آموزش عالی ایران. ششمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، تهران.
- ملکی‌نیا، عماد (۱۳۹۳). طراحی الگوی ارزیابی دانشگاه پایدار: مورد مطالعه دانشگاه تهران. پایان‌نامه دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- Barth, M., & Rieckmann, M. (2013). Current trends and approaches in research in Higher Education for Sustainable Development—an international literature review from 1992—2012. *ERSCP-EMSU*.
- Cuadrado, D., Salgado, J. F., & Moscoso, S. (2019). Prevalence and correlates of academic dishonesty: Towards a Sustainable University. *Sustainability*, 11(21), 60-62.
- Disterheft, A., Caeiro, S., Azeiteiro, U. M., & Leal Filho, W. (2015). Sustainable universities—a study of critical success factors for participatory approaches. *Cleaner Production*, 106, 11-21.
- Ernst, J., Blood, N., & Beery, T. (2017). Environmental action and student environmental leaders: exploring the influence of environmental attitudes,

- locus of control, and sense of personal responsibility. *Environmental Education Research*, 23(2), 149-175.
- Fadeeva, Z., & Mochizuki, Y. (2010). Higher education for today and tomorrow: university appraisal for diversity, innovation and change towards sustainable development. *Sustainability Science*, 5(2), 249-256.
- Garcia, J. H. (2010). *Assessment of education for sustainable development in universities in Costa Rica: Implications for Latin America and the Caribbean*. Pepperdine University.
- Jorge, M. L., Madueño, J. H., Cejas, M. Y. C., & Peña, F. J. A. (2015). An approach to the implementation of sustainability practices in Spanish universities. *Cleaner Production*, 106, 34-44.
- Kagawa, F. (2007). Dissonance in students' perceptions of sustainable development and sustainability: Implications for curriculum change. *Sustainability in Higher Education*, 8(3), 317-338.
- Lozano, R. (2010). Diffusion of sustainable development in universities' curricula: an empirical example from Cardiff University. *Cleaner Production*, 18(7), 637-644.
- Nejati, M., & Nejati, M. (2013). Assessment of sustainable university factors from the perspective of university students. *Cleaner production*, 48, 101-107.
- Rahim, N., Apendi, S. R. M., Farook, F., & Ismail, A. (2016). Environmental Attitudes Inventory (EAI) of UiTM Penang hospitality students.
- Relatore, Gh. & Laureando, C.N. (2012). *Sustainability reporting: A procedure for university*. Ca' Foscari University Sustainability Report.
- Sammalisto, K., Sundström, A., & Holm, T. (2015). Implementation of sustainability in universities as perceived by faculty and staff—a model from a Swedish university. *Cleaner Production*, 106, 45-54.
- Sonetti, G., Lombardi, P., & Chelleri, L. (2016). True green and sustainable university campuses? Toward a clusters approach. *Sustainability*, 8(1), 83
- Waas, T., Hugé, J., Verbruggen, A., & Wright, T. (2011). Sustainable development: A bird's eye view. *Sustainability*, 3(10), 1637-1661.
- Waas, T., Verbruggen, A., & Wright, T. (2010). University research for sustainable development: definition and characteristics explored. *Cleaner Production*, 18(7), 629-636.
- Wright, T. (2010). University presidents' conceptualizations of sustainability in higher education. *Sustainability in Higher Education* 11(1), 61-73.
- Wright, T., & Horst, N. (2013). Exploring the ambiguity: what faculty leaders really think of sustainability in higher education. *Sustainability in Higher Education*, 14(2), 209-227.